

מבצע "מרכבות גדעון" – האם נחצים קווים אדומים?

פנינה שרביט ברוך ותמי קנר | 29 במאי, 2025 | גיליון 1990

במהלך חודש מאי פתח צה"ל במבצע "מרכבות גדעון", אשר [נועד](#) לממש את מטרות המלחמה ברצועת עזה - להביא להשבת החטופים ולמוטט את חמאס צבאית ושלטונית. ואולם, לא לגמרי ברור מה נכלל בתוכנית הלחימה, ואף קיימות סתירות בין מה שמוצג על ידי גורמים מתוך צה"ל לבין אמירות של גורמים מדיניים בהקשר זה. כן לא ברור עד כמה יש כוונה לממש את כל שלבי המבצע ואף יתכן שחלק מהפרסומים נועד להפעיל לחץ על חמאס, אך בלי כוונה לממשם. ועדיין, הפרטים שפורסמו, ובפרט [ההצהרות](#) של הדרגים המדיניים ביחס לתוכנית, מעוררים חששות סביב שתי שאלות מרכזיות: הראשונה, האם מלבד מטרות המבצע הרשמיות הוא נועד לקדם בנוסף מטרה בלתי חוקית; השנייה, האם התוכנית ההומניטרית עומדת בדרישות הדין הבינלאומי? מטרת מאמר זה היא להתריע מפני היבטים בעיתיים בתוכנית, העולים מתוך התבטאויות של הדרג המדיני ואשר עלולים להוות הפרה של הדין הבינלאומי ואף להגיע לכדי פשעי מלחמה ופשעים נגד האנושות.

במהלך חודש מאי פתח צה"ל במבצע "מרכבות גדעון", אשר [נועד](#) לממש את מטרות המלחמה ברצועת עזה - להביא להשבת החטופים ולמוטט את חמאס צבאית ושלטונית.

על פי הפרסומים, המבצע, כפי [שאושב](#) בקבינט, מורכב מתמרון צבאי, הכולל: טיהור הרצועה מתשתיות ותאי טרור, ביתור והרחבת השליטה המבצעית של צה"ל במקומות שבהם יפעל וכן "פינוי והנעה" של האוכלוסייה מאזורי הלחימה. בנוסף, למבצע נלווית תוכנית הומניטרית לחידוש הסיוע לתושבי הרצועה באמצעות הקמתם של מרכזי סיוע, שבהם יקלטו ויחלקו את הסיוע לאוכלוסייה.

ואולם, לא לגמרי ברור מה נכלל בתוכנית הלחימה, ואף קיימות סתירות בין מה שמוצג על ידי גורמים מתוך צה"ל לבין אמירות של גורמים מדיניים בהקשר זה. כן לא ברור עד כמה יש כוונה לממש את כל שלבי המבצע ואף יתכן שחלק מהפרסומים נועד להפעיל לחץ על חמאס, אך בלי כוונה לממשם. ועדיין, הפרטים שפורסמו, ובפרט [ההצהרות](#) של הדרגים המדיניים ביחס לתוכנית, מעוררים חששות סביב שתי שאלות מרכזיות: הראשונה, האם מלבד מטרות המבצע הרשמיות הוא נועד לקדם בנוסף מטרה בלתי חוקית; השנייה, האם התוכנית ההומניטרית עומדת בדרישות הדין הבינלאומי?

מאמר זה נועד להתריע מפני היבטים בעייתיים בתוכנית, העולים מתוך התבטאויות של הדרג המדיני ואשר עלולים להוות הפרה של הדין הבינלאומי ואף להגיע לכדי פשעי מלחמה ופשעים נגד האנושות.

"פינוי והנעה" של האוכלוסייה

ככלל, פינוי תושבים מאזורי לחימה הוא חוקי כל עוד הוא נועד להגן על האוכלוסייה האזרחית בזמן פעילות מבצעית הכרחית, ובלבד שהפינוי זמני ומתבצע, ככל הניתן, דרך מעברים נגישים ואל מרחבים מוגנים יותר. כמו כן, אסור לכפות על אוכלוסייה להתפנות בניגוד לרצונה. יוזכר כי לאורך חודשי המלחמה מסר צה"ל שלל הודעות פינוי מאזורים ממוקדים ברצועת עזה, שבהם התקיימה לחימה עצימה, כדי למנוע ולהימנע מפגיעה באוכלוסייה. לפי הפרסומים, במבצע "מרכבות גדעון" מתוכנן מהלך בהיקף נרחב במיוחד, של פינוי חלקים נרחבים מהאוכלוסייה ברצועת עזה, המונה כשני מיליון איש, מכ-70% משטחי הרצועה לשטחים מוגדרים.

אלא שהמהלך המוצע לא נתמך בהודעה ברורה לגבי זמניות הפינוי או בהתייחסות כלשהי אליה, קרי לכך שהמפונים יורשו לשוב לבתיהם עם תום המבצע. להיפך, גורמים מדיניים [התייחסו](#) בדבריהם ביחס למבצע גם ליעד של קידומה של התוכנית ל"הגירה מרצון" של האוכלוסייה. כך, בין היתר, משתמע מ**דבריו** של ראש הממשלה, בדבר הריסה מסיבית של בתים, שלא תאפשר חזרת תושבים ותחייב אותם להגר.

מאפיינים אלה של הפינוי – היקפו הכללי והנרחב, תוך דחיקת האוכלוסייה לשטחים מצומצמים יחסית, שבהם לא ברור האם יינתן להם מענה הומניטרי מספק, היעדרה של הודעה ברורה על אודות זמניות הפינוי וכן ההתבטאויות מצד גורמים מדיניים בדבר הקשר בין הפינוי ל-"הגירה מרצון" של התושבים מהרצועה - מעצימים את החשד שהפינוי והריכוז של האוכלוסייה מהווים מבחינת הממשלה מטרה בפני עצמה ולא נועדו רק לאפשר את התמרון הצבאי תוך הגנה על האוכלוסייה. פינוי מסיבי, שמבוצע לשם דחיקה מכוונת של האוכלוסייה האזרחית אל מחוץ לרצועה, הוא בלתי חוקי. זאת גם אם הוא נועד, בין היתר, להרחיק את האוכלוסייה מאזור הלחימה כדי להגן עליה.

מהלך של עקירה כפויה נרחבת ומתוכננת של כלל האוכלוסייה עשוי ליפול בהגדרה של "טיהור אתני", שהוא פשע נגד האנושות, ועשוי אף להתפרש כ"הכפפה מכוונת לתנאי חיים המיועדים להביא להרס פיזי של הקבוצה", שנפלת בהגדרת רצח עם (ג'נוסייד), וזאת למרות שישראל איננה מבצעת ג'נוסייד.

מימוש הצרכים ההומניטריים

התוכנית ההומניטרית [הנלווית](#) לתמרון הצבאי כוללת מנגנון חדש לקליטה וחלוקה של הסיוע, האמור למנוע את הגעתו לידי חמאס וארגוני טרור אחרים. מנגנון הסיוע החדש יוקם ויופעל

באמצעות "הקרן ההומניטרית לעזה" (GHF – Gaza Humanitarian Foundation) וחברות אמריקניות פרטיות, בגיבוי מדינות וגופים פילנתרופיים.

לפי התוכנית שפורסמה יוקמו ארבעה מוקדי חלוקת סיוע מאובטחים - Secure Distribution Sites, רובם בדרום הרצועה, שאליהם יגיע הסיוע ומהם הוא יחולק לאוכלוסייה על ידי חברות אמריקאיות. השליטה הביטחונית תהיה בידי צה"ל שיספק אבטחה במרחב שמסביב למתחמים ההומניטריים, מבלי להיות מעורב בחלוקת הסיוע וללא נוכחות פיזית במתחמים. כל מוקד ישרת עד 300,000 איש, כ-1.2 מיליון תושבים בשלב הראשון, עם תוכניות להתרחבות בהמשך לעד שני מיליון. הסיוע יחולק לאזרחים הפלסטינים שיגיעו למתחמי הסיוע פעם בשבוע ויקבלו חבילת סיוע אחת לכל משפחה לשבוע ימים, [שתכלול](#) מוצרי מזון בסיסיים. מרכזי החלוקה מתוכננים לפעול באופן מתמשך כדי למנוע דוחק.

התוכנית, כפי שפורסמה בתחילה, נשענת על מודל מצומצם וממוקד לאספקת הסיוע וחלוקתו, בניגוד למודל הנרחב שהיה נהוג עד עכשיו, הן מבחינת כמות ומגוון המוצרים שנכללים בסיוע והן מבחינת מתן המענה לאוכלוסייה האזרחית ברחבי הרצועה. הדבר מקים חשש שלא ינתן במסגרתה מענה מספק לצרכים ההומניטריים של האוכלוסייה.

ראשית, על פי התוכנית, תסופק חבילת מזון שבועית בסיסית ומוגבלת לכל "בית אב". לא ברור ממנה מה יהיה המענה לצרכים ההומניטריים אחרים של התושבים, שאינם מקבלים מענה באמצעות אספקת חבילות אלה. כך, למשל, לא ברור מה המענה לקבלת ציוד חיוני שאינו כלול בחבילה, כגון תרופות ספציפיות, ומה הפתרון לאוכלוסיות מוחלשות שיתקשו להגיע לאחד ממוקדי החלוקה ולצרכים של אזרחים שיישארו באזורי הלחימה, אשר יסרבו או שלא יוכלו להתפנות. כמו כן, לא ברור מהתוכנית שפורסמה מה המענה להיבטים ההומניטריים נוספים, כגון הבטחת אספקה הנדרשת להמשך תפעולם של בתי חולים ומרפאות.

שנית, ריכוז אוכלוסייה נרחבת במרחבים מצומצמים יחסית, שישרתו מאות אלפים רבים של תושבי הרצועה, מחייב מתן מענה לצרכים של אוכלוסייה זו, כולל שירותי רפואה ותברואה. ללא תשתית מספקת, ובפרט במציאות הקיימת בשטח אחרי שנה ושמונה חדשים של מלחמה, התוצאה תהיה מחייה בתנאי מחסור חמורים, בצפיפות ובדוחק, שיובילו לביזה ול אלימות, לזיהומים, לתחלואה ולעלייה בתמותה.

אם התוכנית תמומש בלי לעמוד ברף הנדרש של מענה הומניטרי שיבטיח את שרידותה של האוכלוסייה, הדבר עלול לעלות לכדי פשע מלחמה או אפילו לכדי פשעים נגד האנושות. ניכר שהתוכנית עוברת שינויים תוך כדי יישומה. יש לקוות שבכך ניתן מענה לחששות אלו. ככל שיש בתוכנית מענה הולם לצרכים אלה, מן הראוי שהדברים יובהרו ויפורסמו.

שליטה מלאה של צה"ל בחלקים מן הרצועה

היבט נוסף של המבצע הוא המשמעויות שיתלוו ל"שליטה המבצעית" של צה"ל בשטח.

עד כה התאפיינה הפעילות המבצעית של צה"ל בלחימה נגד חמאס ויתר ארגוני הטרור באזורים מתוחמים ברצועה. בסופה של הלחימה נסוגו כוחות צה"ל מהשטח, למעט גיחות מבצעיות חוזרות ומוגבלות שביצעו בהמשך. למרות הפגיעה הניכרת שנגרמה לחמאס לאורך חודשי המלחמה, הוא הצליח לשמר יכולות צבאיות וסמכויות שלטוניות מסוימות ברוב שטחי הרצועה ובמוקדי האוכלוסייה.

במסגרת המבצע הנוכחי, לפי מה שפורסם, התמרון הצבאי כולל לחימה במרחבי רצועת עזה עד להכרעה. במסגרתו מתוכננים כוחות צה"ל לערוך פינוי מלא של אזרחים מאזורים נרחבים, לטהר את השטחים ממחבלים, להישאר בשטחים שיטוהרו ולהחזיק בהם כדי למנוע מחמאס אפשרות לחזור אליהם ולשלול את השתקמותו. בעוד הדרג הצבאי מדבר על "שליטה מבצעית" בשטח, [אמירות](#) מטעם גורמים בממשלה מעידות על כוונה להשתלט על כלל הרצועה לאורך זמן.

כיבוש שטח במהלך מלחמה אינו בלתי חוקי כשלעצמו ומדובר במהלך שמוכר על ידי דיני המלחמה. עם זאת, הוא מקים חובות מוגברות כלפי האוכלוסייה האזרחית בשטח הכבוש. שליטה אפקטיבית בשטח היא המבחן להגדרתו של השטח כנתון תחת כיבוש צבאי. נוכחות משמעותית ויציבה יחסית של צה"ל בחלקים מן הרצועה, שתשלול מחמאס את סמכויותיו השלטוניות, תבסס לצה"ל שליטה אפקטיבית, וזאת אף אם מדובר בשליטה בחלק מהשטח בלבד. בהתאם לכך, יוטלו על ישראל חובות נרחבות ומשמעותיות כ"כוח כובש" כלפי רצועת עזה והאוכלוסייה האזרחית בשטח הנתון לשליטתה, והיא תידרש לדאוג לכל צרכי האוכלוסייה בכלל תחומי החיים, כולל תחומי הביטחון, הסדר הציבורי, הבריאות, החינוך, הסעד והתעסוקה, וכן לספק באופן אקטיבי מזון, מים, תרופות ואפילו חשמל. ככל שהשליטה תהיה נרחבת יותר, ובהעדר גורם אחר המפעיל סמכויות שלטוניות, החובות הללו יתרחבו, עד כדי אחריות מלאה על כלל תושבי הרצועה.

חובות אלה יחולו על ישראל מעצם היותה גורם בעל שליטה אפקטיבית ברצועת עזה, המאפשרת לה להפעיל סמכויות שלטוניות ברחביה. הן יחולו גם אם ישראל לא תיישם בפועל סמכויות שלטוניות ברצועה, ואפילו אם היא תכריז שאין לה כל כוונה להפעיל סמכויות כאלה.

סיכום והשלכות

צה"ל מתמודד עם מלחמה קשה רוויית אתגרים מבצעיים. במהלך מלחמה מול אויב הפועל מקרב אוכלוסייה אזרחית, קובע את בסיסי הפעולה שלו בבתי חולים ובמחנות עקורים, ומשתמש באזרחים כמגן אנושי, אין מנוס מפגיעה באזרחי הצד השני כדי להגיע להישגים הצבאיים. דיני המלחמה מכירים במורכבות של מצבי מלחמה ולכן גם בלחימה כזו ניתן ליישב בין השגת המשימה לבין כיבוד הדינים.

לישראל מטרה לגיטימית למוטט את חמאס ולשם כך למנוע ממנו להשתלט על האספקה לרצועת עזה. יחד עם זאת, החתירה למימוש מטרה זו אינה פוטר את ישראל מהחובות ההומניטריות המוטלות עליה כלפי האוכלוסייה האזרחית בעזה. גם במלחמה נגד אויב אכזר, ומבלי לשכוח לרגע את הברבריות המחרידה של אירועי ה-7 באוקטובר ואת המשך החזקת החטופים הישראלים כבני ערובה בידי ארגון המרצחים, יש קווים אדומים.

עקירה כפויה של אוכלוסייה אזרחית, באמצעות פינוי מסיבי לאזורים מוגדרים, במטרה לגרום לה לעזוב את הרצועה – היא חציית קו אדום. מניעת צרכים הנחוצים להשרדותה של אוכלוסייה אזרחית ודחיקתה לאזורים שאין בהם תנאי מחייה מינימליים – היא חציית קו אדום.

כאשר הדרג המדיני מנחה את הדרג הצבאי לבצע פשעים חמורים הוא נותן לדרג הצבאי פקודה בלתי חוקית בעליל. חובה על מפקדי הצבא לסרב לבצע פקודה כזו.

ככל שהתוכניות המבצעיות המיושמות שונות באופן מהותי ממה שמצטייר מהתבטאויות הגורמים המדיניים והן נותנות מענה לחששות המוצגים לעיל, אזי ראוי שיושמעו התבטאויות ברורות ופומביות של מפקדי הצבא בנושא, כולל התייחסות לממדים הערכיים.

ראוי גם לזכור, שמעבר לשיקולים המשפטיים והמוסריים הפנימיים, ליישום מהלכים בלתי חוקיים שכאלה, או אף להצטיירות כמי שמיישמים מהלכים אלה, יש השלכות כבדות משקל על היחס לישראל בזירה הבינלאומית.

ראשית, ישראל ניצבת בפני חקירה פלילית פתוחה בבית הדין הפלילי הבינלאומי ובפני איומים בהליכים פליליים נגד אנשיה ברחבי העולם. ככל שיבוצעו פקודות בלתי חוקיות הדורשות לבצע מעשים העולים לכדי פשעי מלחמה ופשעים נגד האנושות – אף אם מקורן בדרג המדיני – האחריות תיפול על כלל מפקדי וחיילי צה"ל ותחשוף אותם להליכים נגדם. גם הצטיירות כמי שממלאים פקודות לא חוקיות, אף אם בפועל הדבר לא מבוצע, מסכנת את מפקדי וחיילי צה"ל בשל הרושם שנוצר של יישום מדיניות לא חוקית.

שנית, כבר כעת ננקטים מהלכים שמטרתם להביא לבידוד הבינלאומי של ישראל, כאשר גם מדינות וגורמים שתמכו בישראל לאורך המלחמה, ואשר אינם בעלי עמדה אנטי ישראלית, מפנים לה עורף. מצב זה עלול להחריף אף יותר. ישראל מבודדת היא חלשה יותר ולכן תתקשה להתמודד עם איומי חמאס ושאר אויביה. וכך, המהלכים שהממשלה מקדמת, לפחות בהצהרותיה, אף יתנו למעשה רוח גבית לחמאס על חשבונה של ישראל. ככל שמדובר בהצהרות נבובות, שאין כוונה לממשן, ראוי לשקול את הנזק המדיני הרב שהן מייצרות, מול התועלת המוגבלת מול חמאס – לפחות לפי המסתמן עד כה. ככל שהן נובעות משיקולים פוליטיים פנימיים, הרי שמן הראוי להעדיף על פניהם את טובתה של המדינה, מצבה ומיצובה האסטרטגיים.

במלחמה מורכבת ביותר, צה"ל עושה הכול כדי לשמר את ערכיו, שהם ערכיה של מדינת ישראל. אסור לאפשר לדרג מדיני להטיל על צה"ל משימות בלתי חוקיות שיפגעו בחיילינו, מפקדינו, ויכרסמו באופייה ומהותה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. הדאגה שמפגין חלק גדול מהציבור לחוסנה של הדמוקרטיה הישראלית מתמקדת בתהליכים ובמהלכים פנימיים במדינה. אך יישום צעדים בלתי חוקיים ובלתי מוסריים מול הפלסטינים ברצועת עזה - דינם למוטט את מהותה הדמוקרטית והיהודית של המדינה לא פחות.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט